

УДК 372.800.4 (045)

Ромашенко В. Є.

КОМП'ЮТЕРНИЙ ДИСКУРС ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ БАКАЛАВРІВ ФІЛОЛОГІЇ

У статті проаналізовано поняття комп'ютерного дискурсу. Визначено критерії, які є актуальними для оперування комп'ютерним дискурсом як засобом формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології. Розглянуто методичні та дидактичні можливості комп'ютерного дискурсу.

Ключові слова: комп'ютерний дискурс, інформаційно-комунікаційна компетенція бакалаврів філології, інституціональний дискурс, педагогічний дискурс.

Дискурс вивчається багатьма науками, предмет яких прямо чи опосередковано стосується вивчення функціонування мови. Серед таких наук лінгвістика, літературознавство, семіотика, соціологія, філософія, етнологія і антропологія.

Чіткого та загальноприйнятого визначення «дискурсу», яке охоплювало б усі випадки його вживання, не існує, тому значення залежить від того, які специфічні аспекти його прояву хоче акцентувати автор. Найбільш широке розуміння дискурсу (фр. discours, англ. discourse, від лат. discursus «біганина вперед-назад; рух, кругообіг; бесіда, розмова»), мовлення, процес мовленнєвої діяльності; спосіб говоріння [10].

Узагальнюючи погляди на природу дискурсу і його функції, О.Л.Михальова пропонує його розуміти як «вербалізацію певної ментальності...» [8]. Таким чином, дослідження зосереджується на конкретних різновидах дискурсу, які об'єднують стилістичну специфіку і тематику (ідеологію), тобто спосіб говоріння створює предметну сферу дискурсу та відповідні їй соціальні інститути. Так виникають поняття персонального та інституціонального дискурсу, які розглядаються В.І.Карасиком з позицій соціолінгвістики. На думку дослідника, інституціональний дискурс представляє собою спілкування в заданих рамках статусно-рольових відношень, отже має такі види: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, воєнний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний і масово-інформаційний [10], виділяють також педагогічний та комп'ютерний дискурс [5, с. 200-206].

Досліджуючи педагогічний дискурс як один із видів інституціонального, А.С. Роботова зазначає, що складності виділення того чи іншого виду дискурсу пов'язані зі специфікацією знань, мовленнєвих жанрів, прагматикою різних дискурсів та не погоджується з підходом В.І. Карасика щодо визначення учасників педагогічного дискурсу (учитель – учень) і виділення концепту «навчання». Натомість дослідниця пропонує розширити склад учасників і збагатити концептуальне визначення, на її думку, не можна обмежуватися тільки університетом або школою [9]. Сучасне розуміння педагогічного дискурсу зосереджується в тематичній площині і дозволяє вживати цей термін на позначення текстів з педагогіки: теоретичних, методичних, навчальних у писемній та усній формах. Разом з цим, сучасний педагогічний дискурс не мислиться без інформаційно-комунікаційних технологій, тож електронні тексти (зокрема і розміщені в мережі Інтернет) є його невід'ємною частиною.

Як вид інституціонального дискурсу – комп'ютерний дискурс включає в себе науковий, розмовний, педагогічний тощо. Отже, на перетині двох інституціональних дискурсів виникає широке поле діяльності, яке потребує всебічного дослідження. Оцінити можливості комп'ютерного дискурсу у формуванні інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології допоможе аналіз методичного та дидактичного потенціалу його жанрів.

Інформаційно-комунікаційна компетенція бакалаврів філології у змістовому аспекті, на нашу думку, має інформатичну, інформаційну і комунікаційну складові. Інформаційна складова – пошук і аналіз інформації, оперування даними, створення інформації. Комунікаційна складова – створення комунікації і управління нею. Інформатична складова – знання, уміння, навички і досвід у сфері інформатики, тобто вивчення основ інформатики, обізнаність із технічними засобами і програмним забезпеченням, необхідним для успішної експлуатації комп'ютера.

Дискурс як мовлення, занурене в життя, як текст, вписаний у комунікативну ситуацію, як спілкування в заданих рамках статусно-рольових відношень тощо, поєднує в собі інформаційну і комунікаційну складові. Комп'ютерний дискурс здійснюється за допомогою комп'ютерних технологій, а отже, включає також і інформатичну складову. Таким чином, формуючи інформаційно-комунікаційну компетенцію бакалаврів філології, не можна оминати увагою комп'ютерний дискурс.

Визначимо критерії, які будуть актуальними для оперування комп'ютерним дискурсом як засобом формування інформаційно-комунікаційної компетенції: ознаки комп'ютерного дискурсу, стилістичні особливості, правила етикету, жанрові різновиди, методичні та дидактичні можливості відносно педагогічного дискурсу.

Комп'ютерний дискурс інтерпретується як система, для якої, на думку дослідників, характерні такі загально дискурсивні ознаки: динамічність і процесуальність; комунікативність; персоніфікованість; ситуативна обумовленість; конотативність; соціальна та культурологічна маркованість. [1, с. 82-101] Комп'ютерний дискурс є комплексним утворенням, адже являє собою складну комбінацію різних видів дискурсу: побутового, ділового, наукового, рекламного, політичного. Ознаками комп'ютерного дискурсу є віртуальність, глобальність, гіпертекстуальність [2, с. 12-16].

Існує цілий ряд термінів, які позначають комунікацію засобами інтернет-технологій: віртуальна комунікація, комп'ютерне спілкування, online-комунікація тощо. На думку О.В.Грязної [3, с. 10-15], інтернет-комунікація поєднує в собі чотири процеси: створення нової реальності, відображення об'єктивної дійсності, вираження суб'єктивно-особистісного світу і передавання особистого духовного змісту всім учасникам комунікації. О.Н.Галичкіна [2, с. 12-16] зазначає, що комп'ютерне спілкування може бути «особистісно-орієнтованим» (електронне листування приватного характеру) і «статусно-орієнтованим» (комп'ютерні конференції).

Функціонування комп'ютерного мовлення технічно обмежено переважно письмовою формою, яка стилістично максимально наближена до неформального усного розмовного стилю. Традиційний письмовий текст, потрапляючи в інформаційний простір, трансформується, набуває гіпертекстової форми. О.В.Дєдова [4, с. 39-61] вказує на такі ознаки стирання меж між усною та писемною формами комунікації: велика кількість дискурсивних слів, характерних для усного мовлення, специфіка використання розділових знаків, великих і малих літер, «смайликів» або emoticons (EMOTional ICONS), демонстративне зневажання правилами орфографії, перенесення рис розмовності і зниженості з чату до більш «високих» інтернет-жанрів (інформаційних і наукових).

Дослідниця вважає, що віртуальність комп'ютерного дискурсу, через яку нівелюється різниця між міжособистісною і масовою комунікацією, сприяє виробленню особливих норм етикету: певна зниженість стилю, некоректність, іноді предметна грубість; створення своєрідного ідіолекту (комп'ютерного жаргону) на основі специфічної комп'ютерної лексики, що використовується як засіб самовираження учасників комунікації. За словами О.В.Дєдової, «створюється доволі парадоксальна ситуація: з одного боку, перебування в Мережі – суто індивідуальний досвід, з іншого – перед кожним відкривається майже необмежена аудиторія, з'являються несподівані, непередбачувані контакти, які дозволяють при цьому зберегти індивідуальність... Не випадково стає популярним такий інтернет-жанр, як публічний щоденник» [4, с. 39-61].

До жанрів комп'ютерного спілкування відносять також електронну пошту, чат, форум, електронні дошки оголошень, вебінари, комп'ютерні конференції. Серед зазначених жанрів найбільше виділяються комп'ютерна конференція та вебінар. Вебінар – це особливий тип веб-конференцій. На початку появи Інтернету даними термінами називали гілку форуму, пізніше – спілкування в режимі реального часу. Сьогодні вебінари використовуються в рамках системи дистанційного навчання. Вони можуть включати сеанси голосувань і опитувань, що забезпечує повну взаємодію між аудиторією та ведучим, можуть мати функцію анонімності або «невидимості» користувачів, завдяки чому учасники конференції можуть не знати про присутність один одного.

У вебінарах можуть брати участь від одного до кількох сотень учасників, з них один або кілька виступають у якості ведучих (спікерів). Але існує певна різниця між вебінаром і веб-конференцією: *вебінар* зручніше проводити з аудиторією до 20 осіб, щоб легше було спілкуватися, відстежувати зворотній зв'язок і спрямовувати виступ. *Веб-конференції*, як правило, проводять на великі аудиторії, а матеріали заздалегідь розміщують на порталі або розсилають на електронну пошту. Спікеру обов'язково допомагає модератор, який слідкує за чатом і матеріалами веб-конференції. Тривалість вебінару і веб-конференції 45-60 хвилин, хоча веб-конференція може тривати і близько 3 годин. Крім того, існує ще один тип веб-конференції – *промовебінар*: виступ спікера або тренера перед основним вебінаром, тривалістю від 3 до 12 хвилин. Як правило, промовебінари передають учасникам інформацію про правила вебінару, спікера, тему тощо. Досвідчені тренери встигають протягом промовебінару дати практичні інструменти для участі в основному вебінарі. Основна мета на промовебінарі – дотримання регламенту та етичних норм, забезпечення активної роботи аудиторії, зворотного зв'язку.

Вебінари дозволяють проводити онлайн-презентації (Power Point), тренінги, синхронно переглядати сайти, відео файли та зображення, спільно працювати з документами та додатками (Word, Excel тощо). Веб-конференція виконує функцію онлайн-уроку, адже надає можливість спілкування з конкретною аудиторією в реальному часі за допомогою текстів, набраних на клавіатурі, а також за допомогою голосу і відео. Як і під час аудиторного уроку, у веб-конференції забезпечується візуальний контакт, інтерактивне спілкування, демонстрація наочності, графічна підтримка пояснень учителя і опитування учасників [6, с. 54-60]. Таким чином, вебінар є синтезом найбільш використовуваних на сьогодні ІКТ:

- Слайдові презентації (зазвичай створюються за допомогою Power Point та зберігаються у форматі pdf).
- Відео через web-камеру.
- VoIP (аудіозв'язок через комп'ютер).
- Веб-тури – коли інформація про сеанс може бути передана іншим учасникам для унаочнення матеріалів.
- Запис (розміщується за унікальною веб-адресою з метою подальшого перегляду \ прослуховування будь-яким користувачем Інтернету).
- Дошка для коментарів, на якій усі можуть залишати примітки чи коментувати пункти слайдової презентації).
- Текстовий чат — для питань і відповідей учасників конференції. У чаті можливе як групове (повідомлення видно всім учасникам), так і приватне спілкування (розмова між двома учасниками).
- Голосування та опитування (дозволяють ведучому опитувати аудиторію, надаючи на вибір кілька варіантів відповідей).
- Робочий стіл/спільне використання додатків (коли учасники можуть переглядати все, що показано ведучим веб-конференції). Це є важливою функцією програм для організації конференц-зв'язку. Тобто один учасник веб-конференції може передати контроль над додатком (наприклад, таблицею чи ін.) будь-якому іншому учаснику.

Освоєння студентами технології проведення вебінарів та конференцій дає можливість розвинути всі складові ІК-компетенції. Покращуються навички інформатичної складової (програмне забезпечення, робота з web-камерою, інтернет-платформами), інформаційної (активне оперування інформацією в режимі он-лайн), комунікаційної (створення та підтримання інтернет-комунікації впродовж певного терміну – 45-60 хвилин). До того ж засвоюються правила комп'ютерного спілкування – етикету, розширюється спектр дискурсивної компетентності філологів, іншими словами, відбувається поєднання дискурсивних практик і інформаційно-комунікаційних технологій. Крім того, відбувається вдосконалення професійної компетентності – студенти засвоюють методику викладання мови і літератури за допомогою ІКТ, отримують необхідні знання, уміння, навички, а також досвід дистанційного навчання дітей.

Інші жанри комп'ютерного дискурсу в педагогічній діяльності також мають певний методичний і дидактичний потенціал, тому введення їх у канву педагогічного дискурсу є прийнятним у комплексі методів формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології.

Розглянемо методичні та дидактичні можливості комп'ютерного дискурсу в сфері педагогічного дискурсу. Для унаочнення навчального матеріалу на етапах мотивації, актуалізації, викладу нової теми можливе використання *демонстраційних ресурсів* у форматі відео, аудіо, електронних презентацій. Відповідно подібні дидактичні матеріали міститимуть тексти усної та писемної форм навчального спрямування, зображення, схеми, таблиці (педагогічний і науковий дискурс), зразки текстів художньої літератури, інших стилів (художній, офіційно-діловий, розмовний та ін. дискурси) тощо. На етапах первинного застосування отриманих знань на практиці, а також у самостійній і/або творчій роботі доцільне використання *пошуково-довідкових ресурсів* – електронних словників, енциклопедій, пошукових браузерів тощо (науковий і педагогічний дискурс у комп'ютерному форматі). Для відпрацювання навичок та контролю засвоєння усталених алгоритмів дій прийнятне використання *тренінгово-контрольних ресурсів* – програм-тренажерів (комп'ютерний дискурс у сфері педагогічного дискурсу) [7]. Отже, комп'ютерний дискурс активно використовується у сфері педагогіки, зокрема в роботі учителя-словесника, з методичною і дидактичною метою в таких напрямках, як формування стійкого інтересу учнів до навчального предмету на всіх етапах уроку; підготовка до ЗНО; активізація творчого потенціалу учнів; наукові дослідження [7].

Частиною професійної компетентності філолога є дискурсивна компетентність, яка формується в процесі підготовки у вищому навчальному закладі. Комп'ютерний дискурс як засіб формування інформаційно-комунікаційної компетенції, є невід'ємною складовою і формування дискурсивної компетентності учителя-словесника, отже його освоєння є обов'язковим для бакалаврів філології. Ознаки комп'ютерного дискурсу, стилістичні особливості, правила етикету, жанрові різновиди, методичні та дидактичні можливості відносно педагогічного дискурсу позиції можуть входити у змістові модулі для різних дисциплін освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів, що вивчаються філологами у складі загальних навчальних дисциплін (мова, література, лінгвістика, методика викладання мови і літератури), а також у ряді спеціалізованих дисциплін, спрямованих на формування ІК-компетенції.

Таким чином, процес формування ІК-компетенції бакалаврів філології поєднує два інституціональні дискурси (комп'ютерний і педагогічний). У дискурсивній компетентності філологів необхідним компонентом є комп'ютерний дискурс, що має високий методичний та дидактичний потенціал як засіб формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології. Врахування взаємозв'язку дискурсивних практик і інформаційно-комунікаційних педагогічних технологій дозволить оптимізувати і активізувати процес формування ІК-компетенції, підвищити її якісний показник.

Список використаних джерел

1. Войскунский А. Е. Интернет – новая область исследований в психологической науке // ученые записки кафедры общей психологии МГУ. – М. : Смысл, 2010. – вып. 1. С. 82-101
2. Галичкина Е.Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках (на материале жанра компьютерных конференций): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / Е. Н. Галичкина. – Волгоград, 2001. – 19 с.
3. Грязнова Е. В. Компьютерное общение как социальный феномен: автореф. канд. дисс. филос. наук: спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Е. В. Грязнова. – Нижний Новгород, 2001. – 20 с.
4. Дедова О. В. О специфике компьютерного дискурса // Русский язык : Исторические судьбы и современность: тезисы / О. В. Дедова. – М., 2004. – С. 39-61.
5. Карасик В. И., Языковой круг: личность, концепты, дискурс: монография / В. И. Карасик. — Волгоград.: Перемена, 2002. — 477 с.
6. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності / С. О. Сисоева, Л. П. Сущенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009 – 380 с.
7. Кулігіна О. В. Застосування ІКТ у викладанні української мови і літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kuliginaelena.blox.ua/html>
8. Михалева О. Л. Политический дискурс: способы реализации агональности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.rus-lang.com/about/group/mikhaleva/state2.
9. Роботова А. С. Современный педагогический дискурс [Электронный ресурс] // Вестник Герценовского университета. – 2008. – № 12 Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-pedagogicheskiy-diskurs>.
10. Фролкова Н. Компьютерный дискурс как разновидность институционального дискурса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-152278.html>.

In the article the concept of computer discourse defines. The criteria that are relevant for operating of a computer discourse as the way of formation of informational and communicational competence of Bachelor of Philology are determined. Methodical and didactic possibilities of computer discourse are reviewed.

Key words: *computer discourse, informational and communicational competence of Bachelor of Philology, institutional discourse, educational discourse.*